

Chapter 2

Sankhya Yoga

अथ द्वितीयोऽध्यायः

संजय उवाच ।

तं तथा कृपयाविष्टमश्रुपूर्णाकुलेक्षणम् ।

विषीदन्तमिदं वाक्यमुवाच मधुसूदनः ॥ २-१ ॥

saṁjaya uvāca ।

taṁ tathā kṛpayāviṣṭam aśrupūrṇākulekṣaṇam ।

viṣīdantaṁ idaṁ vākyaṁ uvāca madhusūdanaḥ ॥2-1॥

श्रीभगवानुवाच ।

कुतस्त्वा कश्मलमिदं विषमे समुपस्थितम् ।

अनार्यजुष्टमस्वर्ग्यमकीर्तिकरमर्जुन ॥ २-२ ॥

śrībhagavān uvāca ।

kutas tvā kaśmalaṁ idaṁ viṣame samupasthitam ।

anāryajuṣṭam asvargyaṁ akīrtikaram arjuna ॥2-2॥

क्लैब्यं मा स्म गमः पार्थ नैतत्त्वय्युपपद्यते ।

क्षुद्रं हृदयदौर्बल्यं त्यक्तोत्तिष्ठ परंतप ॥ २-३ ॥

klaibyaṁ mā sma gamaḥ pārtha naitat tvayy upapadyate ।

kṣudraṁ hṛdayadaurbalyaṁ tyaktvottiṣṭha paraṁtapa ॥2-3॥

अर्जुन उवाच ।

कथं भीष्ममहं संख्ये द्रोणं च मधुसूदन ।

इषुभिः प्रतियोत्स्यामि पूजार्हावरिसूदन ॥ २-४ ॥

arjuna uvāca ।

kathaṁ bhiṣmam ahaṁ saṁkhye droṇaṁ ca madhusūdana ।

iṣubhiḥ pratiyotsyāmi pūjārhāv arisūdana ॥2-4॥

गुरून् हत्वा हि महानुभावाञ्च

श्रेयो भोक्तुं भैक्षमपीह लोके ।

हत्वार्थकामांस्तु गुरूनिहैव

भुञ्जीय भोगान् रुधिरप्रदिग्धान् ॥ २-५ ॥

gurūn ahatvā hi mahānubhāvāñ; śreyo bhoktum bhaikṣam apīha loka ।

hatvārthakāmāṁs tu gurūn ihaiva; bhuñjīya bhogān rudhirapradigdhān ॥2-5॥

न चैतद्विद्मः कतरन्नो गरीयो

यद्वा जयेम यदि वा नो जयेयुः ।

यानेव हत्वा न जिजीविषामस्

ते ऽवस्थिताः प्रमुखे धार्तराष्ट्राः ॥ २-६ ॥

na caitad vidmaḥ kataran no garīyo; yad vā jayema yadi vā no jayeyuḥ ।
yān eva hatvā na jijīviṣāmas; te 'vasthitāḥ pramukhe dhārtarāṣṭrāḥ ॥2-6॥

कार्पण्यदोषोपहतस्वभावः

पृच्छामि त्वां धर्मसंमूढचेताः ।

यच्छ्रेयः स्यान्निश्चितं ब्रूहि तन्मे

शिष्यस्ते ऽहं शाधि मां त्वां प्रपन्नम् ॥ २-७ ॥

kārpaṇyadoṣopahatasvabhāvaḥ; pṛcchāmi tvāṁ dharmasammūḍhacetāḥ ।
yac chreyaḥ syān niścitaṁ brūhi tan me; śiṣyas te 'haṁ śādhi mām tvāṁ prapannam ॥2-7॥

न हि प्रपश्यामि ममापनुद्याद्

यच्छोकमुच्छोषणमिन्द्रियाणाम् ।

अवाप्य भूमावसपत्नमृद्धं

राज्यं सुराणामपि चाधिपत्यम् ॥ २-८ ॥

na hi prapaśyāmi mamāpanudyād; yac chokam ucchoṣaṇam indriyāṇām ।
avāpya bhūmāv asapatnam ṛddham; rājyaṁ surāṇām api cādhipatyam ॥2-8॥

संजय उवाच ।

एवमुक्त्वा हृषीकेशं गुडाकेशः परंतप ।

न योत्स्य इति गोविन्दमुक्त्वा तूष्णीं बभूव ह ॥ २-९ ॥

saṁjaya uvāca ।
evam uktvā hr̥ṣīkeśaṁ guḍākeśaḥ paraṁtapa ।
na yotsya iti govindam uktvā tūṣṇīm babhūva ha ॥2-9॥

तमुवाच हृषीकेशः प्रहसन्निव भारत ।

सेनयोरुभयोर्मध्ये विषीदन्तमिदं वचः ॥ २-१० ॥

tam uvāca hr̥ṣīkeśaḥ prahasann iva bhārata ।
senayor ubhayor madhye viṣīdantam idaṁ vacaḥ ॥2-10॥

श्रीभगवानुवाच ।

अशोच्यानन्वशोचस्त्वं प्रज्ञावादांश्च भाषसे ।

गतासूनगतासूंश्च नानुशोचन्ति पण्डिताः ॥ २-११ ॥

śrībhagavān uvāca ।

aśocyān anvaśocas tvam prajñāvādāṃś ca bhāṣase ।

gatāsūn agatāsūṃś ca nānuśocanti paṇḍitāḥ ॥2-11॥

न त्वेवाहं जातु नासं न त्वं नेमे जनाधिपाः ।

न चैव न भविष्यामः सर्वे वयमतः परम् ॥ २-१२ ॥

na tv evāham jātu nāsaṃ na tvam neme janādhipāḥ ।

na caiva na bhaviṣyāmaḥ sarve vayam ataḥ param ॥2-12॥

देहिनो ऽस्मिन्यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ।

तथा देहान्तरप्राप्तिर्धीरस्तत्र न मुह्यति ॥ २-१३ ॥

dehino 'smin yathā dehe kaumāraṃ yauvanaṃ jarā ।

tathā dehāntaraprāptir dhīras tatra na muhyati ॥2-13॥

मात्रास्पर्शास्तु कौन्तेय शीतोष्णसुखदुःखदाः ।

आगमापायिनो ऽनित्यास्तांस्तितिक्षस्व भारत ॥ २-१४ ॥

mātrāsparśās tu kaunteya śītoṣṇasukhaduḥkhadāḥ ।

āgamāpāyino 'nityās tāṃs titikṣasva bhārata ॥2-14॥

यं हि न व्यथयन्त्येते पुरुषं पुरुषर्षभ ।

समदुःखसुखं धीरं सो ऽमृतत्वाय कल्पते ॥ २-१५ ॥

yaṃ hi na vyathayanty ete puruṣaṃ puruṣarṣabha ।

samaduḥkhasukhaṃ dhīraṃ so 'mṛtatvāya kalpate ॥2-15॥

नासतो विद्यते भावो नाभावो विद्यते सतः ।

उभयोरपि दृष्टो ऽन्तस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ २-१६ ॥

nāsato vidyate bhāvo nābhāvo vidyate sataḥ ।

ubhayor api dṛṣṭo 'ntas tv anayos tattvadarśibhiḥ ॥2-16॥

अविनाशि तु तद्विद्धि येन सर्वमिदं ततम् ।

विनाशमव्ययस्यास्य न कश्चित्कर्तुमर्हति ॥ २-१७ ॥

avināśi tu tad viddhi yena sarvam idaṃ tatam ।

vināśam avyayasyāsyā na kaś cit kartum arhati ॥2-17॥

अन्तवन्त इमे देहा नित्यस्योक्ताः शरीरिणः ।

अनाशिनो ऽप्रमेयस्य तस्माद्युध्यस्व भारत ॥ २-१८ ॥

antavanta ime dehā nityasyoktāḥ śarīriṇaḥ ।

anāśino 'prameyasya tasmād yudhyasva bhārata ॥2-18॥

य एनं वेत्ति हन्तारं यश्चैनं मन्यते हतम् ।

उभौ तौ न विजानीतो नायं हन्ति न हन्यते ॥ २-१९ ॥

ya enam veti hantāraṁ yaś cainaṁ manyate hatam ।

ubhau tau na vijānīto nāyaṁ hanti na hanyate ॥2-19॥

न जायते म्रियते वा कदा चिन्

नायं भूत्वा भविता वा न भूयः ।

अजो नित्यः शाश्वतो ऽयं पुराणो

न हन्यते हन्यमाने शरीरे ॥ २-२० ॥

na jāyate mriyate vā kadā cin; nāyaṁ bhūtvā bhavitā vā na bhūyaḥ ।

ajo nityaḥ śāśvato 'yaṁ purāṇo; na hanyate hanyamāne śarīre ॥2-20॥

वेदाविनाशिनं नित्यं य एनमजमव्ययम् ।

कथं स पुरुषः पार्थ कं घातयति हन्ति कम् ॥ २-२१ ॥

vedāvināśinaṁ nityaṁ ya enam ajam avyayam ।

katham sa puruṣaḥ pārtha kaṁ ghātayati hanti kam ॥2-21॥

वासांसि जीर्णानि यथा विहाय

नवानि गृह्णाति नरो ऽपराणि ।

तथा शरीराणि विहाय जीर्णान्य्

अन्यानि संयाति नवानि देही ॥ २-२२ ॥

vāsāṁsi jīrṇāni yathā vihāya; navāni gṛhṇāti naro 'parāṇi ।

tathā śarīrāṇi vihāya jīrṇāny; anyāni saṁyāti navāni dehī ॥2-22॥

नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ।

न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः ॥ २-२३ ॥

nainaṁ chindanti śastrāṇi nainaṁ dahati pāvakaḥ ।

na cainaṁ kledayanty āpo na śoṣayati mārutaḥ ॥2-23॥

अच्छेद्यो ऽयमदाह्यो ऽयमक्लेद्यो ऽशोष्य एव च ।
नित्यः सर्वगतः स्थाणुरचलो ऽयं सनातनः ॥ २-२४ ॥

acchedyo 'yam adāhyo 'yam akledyo 'śoṣya eva ca ।
nityaḥ sarvagataḥ sthāṇur acalo 'yaṁ sanātanaḥ ॥2-24॥

अव्यक्तो ऽयमचिन्त्यो ऽयमविकार्यो ऽयमुच्यते ।
तस्मादेवं विदिबैनं नानुशोचितुमर्हसि ॥ २-२५ ॥

avyakto 'yam acintyo 'yam avikāryo 'yam ucyate ।
tasmād evaṁ viditvainam nānuśocitum arhasi ॥2-25॥

अथ चैनं नित्यजातं नित्यं वा मन्यसे मृतम् ।
तथापि त्वं महाबाहो नैनं शोचितुमर्हसि ॥ २-२६ ॥

atha cainaṁ nityajātaṁ nityaṁ vā manyase mṛtam ।
tathāpi tvaṁ mahābāho nainaṁ śocitum arhasi ॥2-26॥

जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च ।
तस्मादपरिहार्ये ऽर्थे न त्वं शोचितुमर्हसि ॥ २-२७ ॥

jātasya hi dhruvo mṛtyur dhruvaṁ janma mṛtasya ca ।
tasmād aparihārye 'rthe na tvaṁ śocitum arhasi ॥2-27॥

अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि भारत ।
अव्यक्तनिधनान्येव तत्र का परिदेवना ॥ २-२८ ॥

avyaktādīni bhūtāni vyaktamadhyāni bhārata ।
avyaktanidhanāny eva tatra kā paridevanā ॥2-28॥

आश्चर्यवत्पश्यति कश्चिदेनम्
आश्चर्यवद्ब्रूदति तथैव चान्यः ।
आश्चर्यवच्चैनमन्यः शृणोति
श्रुत्वाप्येनं वेद न चैव कश्चित् ॥ २-२९ ॥

āścaryavat paśyati kaś cid enam; āścaryavad vadati tathaiva cānyaḥ ।
āścaryavac cainaṁ anyaḥ śṛṇoti; śrutvāpy enam veda na caiva kaś cit ॥2-29॥

देही नित्यमवध्यो ऽयं देहे सर्वस्य भारत ।
तस्मात्सर्वाणि भूतानि न त्वं शोचितुमर्हसि ॥ २-३० ॥

dehī nityam avadhyo 'yaṁ dehe sarvasya bhārata ।

tasmāt sarvāṇi bhūtāni na tvam śocitum arhasi ||2-30||

स्वधर्ममपि चावेक्ष्य न विकम्पितुमर्हसि ।
धर्म्याद्धि युद्धाच्छ्रेयो ऽन्यत्क्षत्रियस्य न विद्यते ॥ २-३१ ॥

svadharmam api cāvekṣya na vikampitum arhasi |
dharmyād dhi yuddhāc chreyo 'nyat kṣatriyasya na vidyate ||2-31||

यदृच्छया चोपपन्नं स्वर्गद्वारमपावृतम् ।
सुखिनः क्षत्रियाः पार्थ लभन्ते युद्धमीदृशम् ॥ २-३२ ॥

yadṛcchayā copapannaṁ svargadvāram apāvṛtam |
sukhinaḥ kṣatriyāḥ pārtha labhante yuddham īdṛśam ||2-32||

अथ चेत्त्वमिमं धर्म्यं संग्रामं न करिष्यसि ।
ततः स्वधर्मं कीर्तिं च हिता पापमवाप्स्यसि ॥ २-३३ ॥

atha cet tvam imaṁ dharmyaṁ saṁgrāmaṁ na kariṣyasi |
tataḥ svadharmam kīrtiṁ ca hitvā pāpam avāpsyasi ||2-33||

अकीर्तिं चापि भूतानि कथयिष्यन्ति ते ऽव्ययाम् ।
संभावितस्य चाकीर्तिर्मरणादतिरिच्यते ॥ २-३४ ॥

akīrtiṁ cāpi bhūtāni kathayiṣyanti te 'vyayām |
saṁbhāvitasya cākīrtir maraṇād atiricyate ||2-34||

भयाद्रणादुपरतं मंस्यन्ते त्वां महारथाः ।
येषां च त्वं बहुमतो भूत्वा यास्यसि लाघवम् ॥ २-३५ ॥

bhayād raṇād uparataṁ maṁsyante tvāṁ mahārathāḥ |
yeṣāṁ ca tvam bahumato bhūtvā yāsyasi lāghavam ||2-35||

अवाच्यवादांश्च बहून्वदिष्यन्ति तवाहिताः ।
निन्दन्तस्तव सामर्थ्यं ततो दुःखतरं नु किम् ॥ २-३६ ॥

avācyavādāṁś ca bahūn vadiṣyanti tavāhitāḥ |
nindantas tava sāmartyaṁ tato duḥkhataraṁ nu kim ||2-36||

हतो वा प्राप्स्यसि स्वर्गं जित्वा वा भोक्ष्यसे महीम् ।
तस्मादुत्तिष्ठ कौन्तेय युद्धाय कृतनिश्चयः ॥ २-३७ ॥

hato vā prāpsyasi svargaṁ jitvā vā bhokṣyase mahīm |
tasmād uttiṣṭha kaunteya yuddhāya kṛtaniścayaḥ ||2-37||

सुखदुःखे समे कृत्वा लाभालाभौ जयाजयौ ।
ततो युद्धाय युज्यस्व नैवं पापमवाप्स्यसि ॥ २-३८ ॥

sukhaduḥkhe same kṛtvā lābhālābhau jayājayau ।
tato yuddhāya yujyasva naivam pāpam avāpsyasi ॥2-38॥

एषा ते ऽभिहिता सांख्ये बुद्धिर्योगे त्विमां शृणु ।
बुद्ध्या युक्तो यया पार्थ कर्मबन्धं प्रहास्यसि ॥ २-३९ ॥

eṣā te 'bhihitā sāmkye buddhir yoge tv imāṃ śṛṇu ।
buddhyā yukto yaya pārtha karmabandham prahāsyasi ॥2-39॥

नेहाभिक्रमनाशो ऽस्ति प्रत्यवायो न विद्यते ।
स्वल्पमप्यस्य धर्मस्य त्रायते महतो भयात् ॥ २-४० ॥

nehābhikramanāśo 'sti pratyavāyo na vidyate ।
svalpam apy asya dharmasya trāyate mahato bhayāt ॥2-40॥

व्यवसायात्मिका बुद्धिरेकेह कुरुनन्दन ।
बहुशाखा ह्यनन्ताश्च बुद्धयो ऽव्यवसायिनाम् ॥ २-४१ ॥

vyavasāyātmikā buddhir ekeha kurunandana ।
bahuśākhā hy anantāś ca buddhayo 'vyavasāyinām ॥2-41॥

यामिमां पुष्पितां वाचं प्रवदन्त्यविपश्चितः ।
वेदवादरताः पार्थ नान्यदस्तीति वादिनः ॥ २-४२ ॥

yām imāṃ puṣpitāṃ vācam pravadanty avipaścitaḥ ।
vedavādaratāḥ pārtha nānyad astīti vādinaḥ ॥2-42॥

कामात्मानः स्वर्गपरा जन्मकर्मफलप्रदाम् ।
क्रियाविशेषबहुलां भोगैश्वर्यगतिं प्रति ॥ २-४३ ॥

kāmātmānaḥ svargaparā janmakarmaphalapradām ।
kriyāviśeṣabahulāṃ bhogaiśvaryagatiṃ prati ॥2-43॥

भोगैश्वर्यप्रसक्तानां तयापहतचेतसाम् ।
व्यवसायात्मिका बुद्धिः समाधौ न विधीयते ॥ २-४४ ॥

bhogaiśvaryaprasaktānām tayāpahṛtacetasām ।
vyavasāyātmikā buddhiḥ samādhau na vidhīyate ॥2-44॥

त्रैगुण्यविषया वेदा निस्त्रैगुण्यो भवार्जुन ।

निर्द्वन्द्वो नित्यसत्त्वस्थो निर्योगक्षेम आत्मवान् ॥ २-४५ ॥

traiguṇyaviṣayā vedā nistraiguṇyo bhavārjuna ।
nirdvaṁdvo nityasattvastho niryogakṣema ātmavān ॥2-45॥

यावानर्थ उदपाने सर्वतः संप्लुतोदके ।

तावान्सर्वेषु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः ॥ २-४६ ॥

yāvān artha udapāne sarvataḥ saṁplutodake ।
tāvān sarveṣu vedeṣu brāhmaṇasya vijānataḥ ॥2-46॥

कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदा चन ।

मा कर्मफलहेतुर्भूर्मा ते सङ्गो ऽस्वकर्मणि ॥ २-४७ ॥

karmaṇy evādhikāras te mā phaleṣu kadā cana ।
mā karmaphalahetur bhūr mā te saṅgo 'stv akarmaṇi ॥2-47॥

योगस्थः कुरु कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा धनंजय ।

सिद्ध्यसिद्धोः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते ॥ २-४८ ॥

yogasthaḥ kuru karmāṇi saṅgaṁ tyaktvā dhanamjaya ।
siddhyasiddhyoḥ samo bhūtvā samatvaṁ yoga ucyate ॥2-48॥

दूरेण ह्यवरं कर्म बुद्धियोगाद्धनंजय ।

बुद्धौ शरणमन्विच्छ कृपणाः फलहेतवः ॥ २-४९ ॥

dūreṇa hy avaram karma buddhiyogād dhanamjaya ।
buddhau śaraṇam anviccha kṛpaṇāḥ phalahetavaḥ ॥2-49॥

बुद्धियुक्तो जहातीह उभे सुकृतदुष्कृते ।

तस्माद्योगाय युज्यस्व योगः कर्मसु कौशलम् ॥ २-५० ॥

buddhiyukto jahātīha ubhe sukṛtaduṣkṛte ।
tasmād yogāya yujyasva yogaḥ karmasu kauśalam ॥2-50॥

कर्मजं बुद्धियुक्ता हि फलं त्यक्त्वा मनीषिणः ।

जन्मबन्धविनिर्मुक्ताः पदं गच्छन्त्यनामयम् ॥ २-५१ ॥

karmajaṁ buddhiyuktā hi phalaṁ tyaktvā manīṣiṇaḥ ।
janmabandhavinirmuktāḥ padaṁ gacchanty anāmayam ॥2-51॥

यदा ते मोहकलिलं बुद्धिर्व्यतितरिष्यति ।
तदा गन्तासि निर्वेदं श्रोतव्यस्य श्रुतस्य च ॥ २-५२ ॥

yadā te mohakalilam buddhir vyatitariṣyati ।
tadā gantāsi nirvedaṁ śrotavyasya śrutasya ca ॥2-52॥

श्रुतिविप्रतिपन्ना ते यदा स्थास्यति निश्चला ।
समाधावचला बुद्धिस्तदा योगमवाप्स्यसि ॥ २-५३ ॥

śrutivipratipannā te yadā sthāsyati niścalā ।
samādhāv acalā buddhis tadā yogam avāpsyasi ॥2-53॥

अर्जुन उवाच ।
स्थितप्रज्ञस्य का भाषा समाधिस्थस्य केशव ।
स्थितधीः किं प्रभाषेत किमासीत ब्रजेत किम् ॥ २-५४ ॥

arjuna uvāca ।
sthitaprajñasya kā bhāṣā samādhisthasya keśava ।
sthitadhīḥ kiṁ prabhāseta kim āsīta vrajeta kim ॥2-54॥

श्रीभगवानुवाच ।
प्रजहाति यदा कामान्सर्वान्पार्थ मनोगतान् ।
आत्मन्येवात्मना तुष्टः स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ॥ २-५५ ॥

śrībhagavān uvāca ।
prajahāti yadā kāmān sarvān pārtha manogatān ।
ātmany evātmanā tuṣṭaḥ sthitaprajñas tadocyate ॥2-55॥

दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु विगतस्पृहः ।
वीतरागभयक्रोधः स्थितधीर्मुनिरुच्यते ॥ २-५६ ॥

duḥkheṣv anudvignamanāḥ sukheṣu vigataspr̥haḥ ।
vītarāgabhayakrodhaḥ sthitadhīr munir ucyate ॥2-56॥

यः सर्वत्रानभिस्त्रेहस्तत्तत्प्राप्य शुभाशुभम् ।
नाभिनन्दति न द्वेष्टि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ २-५७ ॥

yaḥ sarvatrānabhisnehas tat tat prāpya śubhāśubham ।
nābhinandati na dveṣṭi tasya prajñā pratiṣṭhitā ॥2-57॥

यदा संहरते चायं कूर्मो ऽङ्गानीव सर्वशः ।

इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ २-५८ ॥

yadā saṃharate cāyaṃ kūrmo 'ṅgānīva sarvaśaḥ ।
indriyāṇīndriyārthebhyas tasya prajñā pratiṣṭhitā ॥2-58॥

विषया विनिवर्तन्ते निराहारस्य देहिनः ।

रसवर्जं रसो ऽप्यस्य परं दृष्ट्वा निवर्तते ॥ २-५९ ॥

viṣayā vinivartante nirāhārasya dehinaḥ ।
rasavarjaṃ raso 'py asya param dṛṣṭvā nivartate ॥2-59॥

यततो ह्यपि कौन्तेय पुरुषस्य विपश्चितः ।

इन्द्रियाणि प्रमाथीनि हरन्ति प्रसभं मनः ॥ २-६० ॥

yatato hy api kaunteya puruṣasya vipaścitaḥ ।
indriyāṇi pramāthīni haranti prasabhaṃ manaḥ ॥2-60॥

तानि सर्वाणि संयम्य युक्त आसीत मत्परः ।

वशे हि यस्येन्द्रियाणि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ २-६१ ॥

tāni sarvāṇi saṃyamya yukta āsīta matparaḥ ।
vaśe hi yasyendriyāṇi tasya prajñā pratiṣṭhitā ॥2-61॥

ध्यायतो विषयान्पुंसः सङ्गस्तेषूपजायते ।

सङ्गात्संजायते कामः कामात्क्रोधो ऽभिजायते ॥ २-६२ ॥

dhyāyato viṣayān puṃsaḥ saṅgas teṣūpajāyate ।
saṅgāt saṃjāyate kāmāḥ kāmāt krodho 'bhijāyate ॥2-62॥

क्रोधाद्भवति संमोहः संमोहात्स्मृतिविभ्रमः ।

स्मृतिभ्रंशाद्बुद्धिनाशो बुद्धिनाशात्प्रणश्यति ॥ २-६३ ॥

krodhād bhavati saṃmohaḥ saṃmohāt smṛtivyibhramaḥ ।
smṛtibhramaśād buddhināśo buddhināśāt praṇaśyati ॥2-63॥

रागद्वेषवियुक्तैस्तु विषयानिन्द्रियैश्चरन् ।

आत्मवश्यैर्विधेयात्मा प्रसादमधिगच्छति ॥ २-६४ ॥

rāgadveṣaviyuktais tu viṣayān indriyaiś caran ।
ātmavaśyair vidheyātmā prasādam adhigacchati ॥2-64॥

प्रसादे सर्वदुःखानां हानिरस्योपजायते ।

प्रसन्नचेतसो ह्याशु बुद्धिः पर्यवतिष्ठते ॥ २-६५ ॥

prasāde sarvaduḥkhānāṃ hānir asyopajāyate ।
prasannacetaso hy āśu buddhiḥ paryavatiṣṭhate ॥2-65॥

नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य न चायुक्तस्य भावना ।

न चाभावयतः शान्तिरशान्तस्य कुतः सुखम् ॥ २-६६ ॥

nāsti buddhir ayuktasya na cāyuktasya bhāvanā ।
na cābhāwayataḥ śāntir aśāntasya kutaḥ sukham ॥2-66॥

इन्द्रियाणां हि चरतां यन्मनो ऽनुविधीयते ।

तदस्य हरति प्रज्ञां वायुर्नावमिवाम्भसि ॥ २-६७ ॥

indriyāṇāṃ hi caratāṃ yan mano 'nuvidhīyate ।
tad asya harati prajñāṃ vāyur nāvam ivāmbhasi ॥2-67॥

तस्माद्यस्य महाबाहो निगृहीतानि सर्वशः ।

इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ २-६८ ॥

tasmād yasya mahābāho nigṛhītāni sarvaśaḥ ।
indriyāṇīndriyārthebhyas tasya prajñā pratiṣṭhitā ॥2-68॥

या निशा सर्वभूतानां तस्यां जागर्ति संयमी ।

यस्यां जाग्रति भूतानि सा निशा पश्यतो मुनेः ॥ २-६९ ॥

yā niśā sarvabhūtānāṃ tasyām jāgarti saṃyamī ।
yasyām jāgrati bhūtāni sā niśā paśyato muneḥ ॥2-69॥

आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं

समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत् ।

तद्वत्कामा यं प्रविशन्ति सर्वे

स शान्तिमाप्नोति न कामकामी ॥ २-७० ॥

āpūryamāṇam acalapratīṣṭhaṃ; samudram āpaḥ praviśanti yadvat ।
tadvat kāmā yaṃ praviśanti sarve; sa śāntim āpnoti na kāmakāmī ॥2-70॥

विहाय कामान्यः सर्वान्पुमांश्चरति निःस्पृहः ।

निर्ममो निरहंकारः स शान्तिमधिगच्छति ॥ २-७१ ॥

vihāya kāmān yaḥ sarvān pumāṃś carati niḥspṛhaḥ ।

एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ नैनां प्राप्य विमुह्यति ।

स्थित्वास्यामन्तकाले ऽपि ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति ॥ २-७२ ॥

eṣā brāhmī sthitiḥ pārtha naināṃ prāpya vimuhyati ।

sthitvāsyām antakāle 'pi brahmanirvāṇam ṛcchati ॥2-72॥